

NARODI S MORA – UZROK ILI POSLJEDICA BURNIH PROMJENA 13./12. ST. PR. KR.

Eva Katarina GLAZER, Zagreb

Sažetak

Narodi s mora obilježili su brojne događaje u razdoblju prijelaza iz kasnog brončanog u rano željezno doba na velikom prostoru od Anatolije, Sirije, Palestine, sve do Egipta. Njihovo porijeklo, uzroci i povod događaja nisu posve razjašnjeni, zato ovaj rad veliku pažnju posvećuje izvorima i pojašnjenju povijesno-društvenog konteksta. Nakon toga, autorica pojedinačno identificira Narode s mora komparirajući ustaljene teorije o njihovu porijeklu i sudbini.

Ključne riječi: Narodi s mora, Levant, rano željezno doba.

1. Uvod

Kraj kasnog brončanog i početak željeznog doba vrlo je zamršeno i nesigurno razdoblje, obilježeno krizama. Tada su propale velike države Mikenjana i Hetita, nestali su kanaanski gradovi-države (Ugarit i Emar), uništenje je zahvatilo i Cipar, te je oslabila moć Egipta koji je, izgubivši dominaciju nad južnim Levantom, sveden na najuže granice.¹ Postoji nekoliko objašnjenja, od prirodnih katastrofa kao što su potresi i poplave, neuspjelih usjeva, uništenja usjeva od pljačkaša ili mnoštva migranata, opustošujućih epidemija, do ratova.² Najvjerojatniji događaj, koji se logično povezuje s ovim povijesnim obratom, čini se invazija tzv. »Naroda s mora«. Dolazeći, kako se čini niotkuda i u nedostatku očitog motiva, ovi su ujedinjeni klanovi uspješno napadali čitavu regiju. Unatoč brojnim znanstvenim pokušajima da ih se identificira, još uvijek se zapravo ne zna tko su bili Narodi s mora, odakle su došli, zašto su napali, i konačno, gdje su nestali nakon svojih provala. Znanstvenici su još nesigurni je li njihovo postojanje bilo uzrok ili posljedica političkih kolapsa. Jesu li Narodi s mora bili osvajači, gusari, dezerteri ili izbjeglice?

---

¹ Usp. A. KUHRT, *The Ancient Near East*, sv. 2., London, 1995., 385–386., i G. MASPERO, *Povijest istočnih naroda u starom vijeku*, Zagreb, 1883., 187–202.

² Usp. A. KUHRT, *nav. dj.*, 385.

Njihovo točno etničko porijeklo, kultura i jezik su nepoznati i možda upravo zato postoje razne i mnogobrojne teorije o njima. Jedna teorija promatra ih kao ogranke naroda iz regije, a sugestije su temeljene na lingvističkoj vezi između egipatskog naziva Ekmeš i imena koje su Hetiti koristili za Ahijavu, prema tome su Tereš ili Tirenjani preci Etruščana i tome sl. Druga, kao dezertirajuću vojsku ili čak preživjele nakon izgubljenog rata. U gotovo svakom pogledu Narodi s mora su bili negativna i destruktivna snaga u regiji i iako su putem svojih kampanja puno toga uništiti smatra se da su bili osnivači Filistejske i Feničke civilizacije, koje su uskoro postale jedne od najvažnijih snaga istočnog Mediterana.³

Naše znanje o njihovim pohodima počiva na tekstovima iz Egipta, Anatolije i Sirije. »Narodi s mora« je moderni izraz koji je 1881. uveo francuski egiptolog Gaston Maspero.⁴ Egipatski zapisi se odnose na imena individualnih napadajućih plemena, za koja se govori da su došli »iz sredine mora« ili »s otoka«. Ono što mi nazivamo »Narodi s mora« očito su bile odvojene države ili plemena koja su formirala vojni savez da napadnu Istočnu Anatoliju, Siriju, Palestinu, Cipar i Egipat.

Problem u razumijevanju kako su Narodi s mora mogli biti odgovorni za tako široko rasprostranjena uništenja kreće se oko njihovog identiteta. Ako se može ustanoviti tko su oni bili i otkuda su došli, onda je moguće i ocrtati sliku o kakvoj se vrsti pokreta, ili migracija radilo.

2. Izvori

O Narodima s mora najviše nam govore egipatski zapisi i ilustracije, no neke važne informacije dolaze i od hetitskih izvora i naravno od arheoloških podataka.

Najviše podataka, iako jednostranih, pružaju nam dva zapisa egipatskih pohoda. Jedan je *Zapis iz Karnaka*, a opisuje rat kojeg je Merenptah vodio u 5. godini svoje vladavine (oko 1209. pr. Kr.) protiv libijske koalicije koja se namjeravala nastaniti u područje zapadne Delte. To je jedan od najdužih Merenptahovih tekstova i ujedno jedan od najdužih egipatskih hramskih zapisa, a započinje popisom neprijatelja: Libijci, Ekveš, Tereš, Luka, Šardana i Šekeleš. Kasnije u tekstu pojavljuju se i Mešveš. Borba je vrlo kratko opisana: Merenptah je s lakoćom pobio neprijatelje i odnio veliki plijen. Najvažniji dio teksta je lista zarobljenika, ubijenih neprijatelja i plijena pri kraju zapisa, iz kojeg iščitavamo ukupan broj neprijatelja, ubijenih i onih koji su dovedeni u ropstvo – 9.376, a od toga 222 Šekeleša i

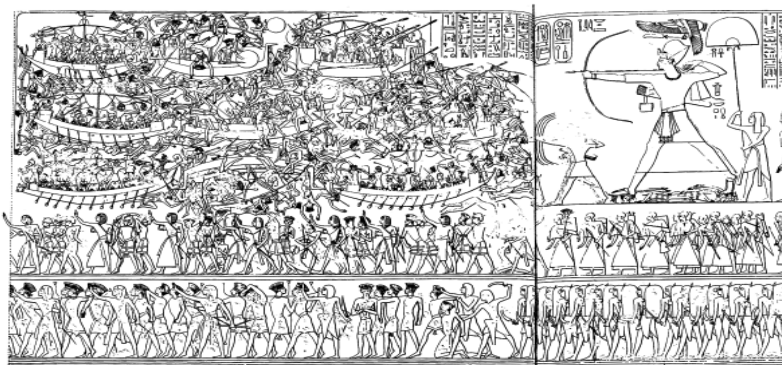
---

³ Usp. »Sea People«, u: *Encyclopaedia of the Orient*, www.lexicorient.com/e.o.

⁴ Usp. G. MASPERO, *nav. dj.*, 200.

742 Tereša. Popis plijena je također zanimljiv, jer pruža informacije o materijalnoj kulturi Naroda s mora.⁵

Drugi je *Zapis iz Medinet Habua*, s pogrebnog hrama podignutog za Ramzesa III., u Tebi, koji između ostalog opisuje pohod koji je on pokrenuo u 8. godini svoje vladavine (oko 1176. pr. Kr.) protiv napada naroda koji su nadolazili iz Sirije, morem i kopnom. Kao članice saveza navode se ove grupe naroda: Peleset, Tjeker, Šekeleš, Denjen i Vešeš. Važnost ovih tekstova je što pružaju vrlo iscrpan prikaz egipatske kampanje protiv »saveza s mora«, doduše s egipatskog gledišta, te što je tekstualni zapis popraćen likovnim opisom, a to pruža korisne informacije o njihovom izgledu i načinu na koji su bili vojnički opremljeni, te tako pomaže u otkrivanju njihovog etničkog porijekla. Scena pomorske i kopnene bitke govori nam mnogo o vojničkom stilu i vojnoj organizaciji i ukazuje na vrlo visoko razvijenu strategiju ratovanja. Isto tako opis pomorske bitke ocrta nam brodovlje i naružanje Naroda s mora.⁶ Zanimljivo je da njihovi brodovi nisu prikazani s veslima što bi značilo da su koristili novu tehniku plovidbe i da su pramci brodova bili izrezbareni u obliku ptičjih glava, što bi ih moglo povezivati s egejskim precima. *Zapis iz Medinet Habua* je nesumnjivo jedan od najznačajnijih izvora podataka o povijesti Naroda s mora, no važno je spomenuti i druge izvore koji ih spominju.

Reljef iz Medinet Habua

Tako već u 14. st. pr. Kr. *Pisma iz Amarne* pružaju najstariji povijesni dokaz za Narode s mora.⁷ Spominju se Šardana, Danuna i Luka, a kasniji izvori potvrđuju te navode.

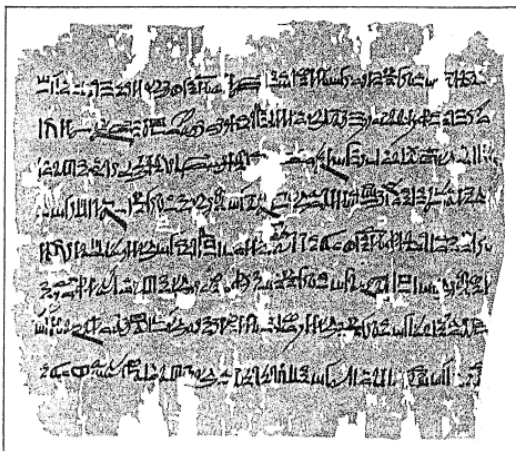
⁵ Usp. J. H. BREASTED, *Ancient Records of Egypt III.*, Chicago, 1906., 241–252.

⁶ Usp. J. B. PRITCHARD, *Ancient Near Eastern Texts*, New Jersey, 1969., 262–263.

⁷ Usp. W. MORAN, *The Amarna Letters*, Maryland, 1992., 111–239.

Neki od spomenutih naroda poznati su od prije. Oni su se borili kao plaćeni-
ci u vojsci Ramzesa II. u bitci kod Kadeša, što je zabilježeno na vanjskom zidu
njegovog hrama u Abidosu.⁸ U izvještaju Ramzes opisuje masivni savez naroda
iz Kanaana i Mediterana koji su se borili uz Hetite; među njima su od kasnijih
Naroda s mora, Karkiša i Luka, kako se čini dva vrlo povezana naroda. U pjesmi
se spominju Šerdeni kao oni koje je Ramzes zarobio i uvrstio u svoje plaćeničke
trupe. Prema ovom izvještaju Karkiša, Luka i Šardana bili su značajne vojne sile
u to doba i kako se čini, djelovali su kao plaćeniци.

Anastazi papirus je satiričko pismo iz rane Ramesidske ere (kasno brončano
i rano željezno doba), koje govori o ulozi pisara u egipatskoj administraciji, no
ujedno ocrtava egipatsku vanjsku politiku tog doba.⁹ Iako daje malo podataka o
Narodima s mora, pomaže utvrditi ih kao neprijatelje Egipta i saveznike Libijaca
već u počecima Ramesidske ere.

Anastazi papirus

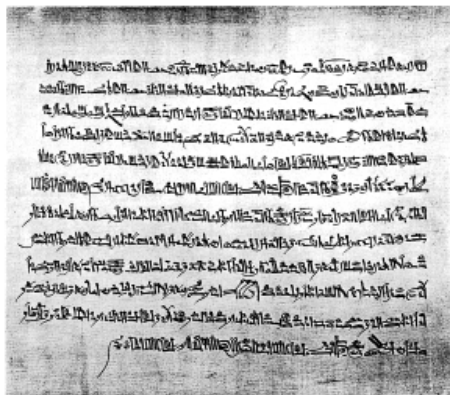
Haris papirus je najveći postojeći drevni egipatski papirus, kojeg datiramo u
doba Ramzesa IV., a daje pregled najvažnijih događaja iz vladavine Ramzesa III.¹⁰
Narodi s mora spominju se u kontekstu sjevernih ratova iz osme godine. Ramzes
ih opisuje kao sjevernjake, koji su napali egipatske granice, a došli su s otoka.
Poimence se spominju Danuna, Tjeker, Peleset, Šardana i Vešeš. Iako se u mno-

⁸ Usp. M. LICHTHEIM, *Ancient Egyptian Literature*, Berkeley, 1976., 57.

⁹ Usp. A. H. GARDINER, *Egyptian Hieratic Texts. Literary Texts of the New Kingdom I*, Hildesheim, 1964., 2–4.

¹⁰ Usp. J. H. BREASTED, *Ancient Records of Egypt IV.*, Chicago, 1906., 110–206.

gočemu preklapa sa zapisom iz Medinet Habua, ovaj tekst pruža neke korisne podatke, koji tamo nedostaju. Uzevši zajedno, ova dva teksta pružaju najcjelovitiju povijesnu sliku o Narodima s mora na kraju 13. st. pr. Kr.

Haris papirus

Reljefi koji opisuju, odnosno prikazuju napade Naroda s mora, uklesani na zidovima pogrebnog hrama faraona Ramzesa III. u Medinet Habuu su najstarije poznate ilustracije scena pomorskih bitaka. Iz tih likovnih prikaza znamo, bar približno, kako su Narodi s mora izgledali, kako su se oblačili, koje vrste oružja su koristili, te kojim su vrstama brodova plovili. Poznata su nam čak i njihova imena, ali kako bismo saznali bar nešto o njihovim motivima, moramo istražiti povijesni kontekst njihovih iznenadnih napada.

3. Povijesni kontekst

Prema zapisima, Narodi s mora se prvo pojavljuju oko 1208. pr. Kr., tj. pete godine vladavine faraona Merenptaha. U to vrijeme, Egipat se suočavao s napadima Libije, svog zakletog neprijatelja sa zapada, koji se približavao granici u pratnji saveznika opisanih kao »sjevernjaci«. Na poznatoj *Pobjedničkoj steli*, nađenoj 1896. u Merenptahovu hramu u Tebi, Merenptah izjavljuje da je svladao neprijatelja i daje listu libijskih saveznika, kojima smo nadjenuli zajedničko ime Narodi s mora: Šardana, Luka, Mešveš, Tereš, Ekveš i Šekeleš¹¹. Većina ovih plemena, kako se čini, došla je iz egejskog područja i nije nam poznato zašto su se borili na libijskoj strani. Ne možemo biti sigurni ni da je Merenptahova tvrdnja da ih je

¹¹ J. H. BREASTED, *Ancient Records of Egypt III.*, 241–252.

svladao potpuno opravdana, jer su se nakon ove bitke egipatski unutrašnji sukobi postupno razvijali gotovo do građanskog rata. Vjerojatno zato jer je Egipat bio toliko zabavljen svojim unutrašnjim problemima nije uspio ispuniti svoje ugovorene obveze i pomoći Hetitima, a uspio je ostati relativno pošteđen preokreta koji su se odigrali ubrzo nakon ovih zbivanja po cijelom istočnom Mediteranu.

Trideset godina nakon Merenptahovog susreta s Narodima s mora, oko 1177. pr. Kr., faraon Ramzes je naredio izgradnju svog vlastitog pogrebnog hrama i rezidencije u Tebi, na čijim zidovima su se arhitekti i pisari prisjetili dramatičnih događaja proteklih desetljeća. Prema tim zapisima, Narodi s mora su se vratili, i to ovog puta da napadnu Mediteranske obale od Anatolije, Cipra, Sirije i Palestine do Donjeg Egipta. Zapisano je:

»... A za strane zemlje skovali su urotu na svojim otocima. Odjednom zemlje su bile u pokretu, rasipane u ratu. Nijedna zemlja nije se mogla suprotstaviti njihovom oružju: Hati, Kizuvatna (Kilikija), Karkemiš, Arzava i Alasija bile su odsječene. Tabor je postavljen na jednom mjestu u Amuru, oni su opustošili njegovo stanovništvo i njihova zemlja je bila takva kao da nikada nije postojala. Napredovali su prema Egiptu, dok se plamen spremao pred njih. Njihov savez bile su ujedinjene zemlje Peleset, Tjeker, Šekeleš, Denjen i Vešeš. Položili su ruke na zemlje u samom središtu Zemlje, samouvjerenih srdaca, vjerujući: 'Naši planovi će uspjeti!'«¹²

Zapis s hrama Ramzesa III.

---

¹² J. B. PRITCHARD, *nav. dj.*, 262–263.

No Ramzes i njegove trupe porazili su napadače. Kad su pobijeđeni molili za milost, faraon im je dozvolio da se smjeste na njegovu zemlju:

»Proširio sam sve granice Egipta. Porazio sam one koji su ih (granice) napali iz svojih zemalja. Ubio sam Denjene [koji su] na svojim otocima, Tjeker i Peleset su postali prah. Šardana i Vešeš od mora, postali su kao oni koji ne postoje, zarobljeni odjednom, dovedeni su u Egipat kao zarobljenici, kao pijesak s obale smjestio sam ih u tvrđave vezane uz moje ime. Brojni su bili njihovi odredi, stotine tisuća. Propisao sam za svakoga odjeću i žito iz spremišta i žitnica svake godine ... Postavio sam pješadiju i konjaništvo da borave [kod kuće] u moje doba; Šardana i Khk (libijska grupa) bili su u svojim gradovima, izležavali se na leđima, nisu se bojali, jer nije bilo neprijatelja iz Kuša [niti] protivnika iz Sirije. Njihovi lukovi i oružje bili su spremljeni u magazine, jer bili su zadovoljni i pijani od sreće. Njihove žene su bile s njima, njihova djeca uz njih [jer] ja sam bio s njima kao obrana i zaštita njihovih udova.«¹³

Treba uzeti u obzir okolnosti pod kojima je nastao ovaj zapis, jer egipatski kraljevski zapisi gotovo redovito započinju sa stanjem nereda koje prevladava u zemlji, sve dok se faraon, čija se vladavina opisuje, ne pojavi i ponovno uspostavi red, što je uostalom i funkcija njegovog kraljevanja. Dakle, niti pisarova namjera, niti dane mu instrukcije ne traže od njega da izvijesti povijesnu istinu. Nad stvarnim događajima prioritet imaju zakoni skladnosti, estetike i religije. Usprkos tome, razaranja po cijelom istočnom Mediteranu i mnogi tadašnji dokumenti iz Ugarita i Hatuše, koji izvještavaju o sličnim pokoljima nepoznatih napadača, potvrđuju bit zapisa iz Medinet Habua.

U vrijeme drugog napada na Egipat, većina područja koja se spominju u zapisima iz Medinet Habua bila su ili pod okupacijom ili u savezništvu s Hetitskim kraljevstvom u središnjoj Anatoliji. Zbog tog razloga je možda namjera pohoda bila da oslabi velikog hetitskog kralja od periferije, napadajući mu saveznike. Iz kraljevske korespondencije iz Ugarita i Cipra čini se da su se ujedinjene flote Naroda s mora nagomilale na jugozapadnom vrhu Anatolijskog poluotoka od kuda su prvi puta napali zapadnu obalu Cipra.

Bitke između Naroda s mora i hetitskih trupa su se odigravale i na anatolijskom kopnu, naime postojeće glinene tablice ispisane diplomatskim bilješkama pokazuju kako se veliki hetitski kralj morao vratiti svojim vazalima u pomorskoj luci Ugaritu, u sjevernoj Siriji, da zahtijeva dodatne trupe i hranu.

No do tada, Narodi s mora prijete Ugaritu samom. Očajnički očekujući podršku maloljetni kralj Ugarita piše svom kraljevskom kolegi na Cipru: *»Neprijateljski brodovi već su ovdje. Zapalili su moje gradove i napravili veliku štetu u mojoj zemlji ... Nisi li znao da su moje trupe stacionirane u zemlji Hetita i da su svi moji*

¹³ J. H. BREASTED, *Ancient Records of Egypt IV.*, 201.

*brodovi još uvijek smješteni u Likiji i još se nisu vratili? Zemlja je tako ostavljena samoj sebi ... Razmotri ovo, moj oče, postoji sedam neprijateljskih brodova koji su došli i počinili jako veliku štetu. Sada, ako postoji više neprijateljskih brodova, obavijesti me o njima da mogu odlučiti što ću učiniti.*¹⁴

Ovo pismo nije napustilo Ugarit. Arheolozi su ga pronašli u peći, gdje je trebalo biti zapečeno, prije nego ga kurir odnese. Na vrhuncu svog ekonomskog i kulturnog uspjeha te ne pokazujući nikakve znakove propadanja, Ugarit je izbrisao i nikada nije nanovo nastanjen.

Pritisak na hetitskog kralja još se pojačao. Njegovi zapisi sadrže još jedan tekst koji ocrta napade Naroda s mora i nešto što je izgleda uspješna hetitska protuobrana: »*Pozvao sam vojske i ubrzo stigao na more – ja Šupilulijuma, Veliki kralj – i sa mnom brodovi Alašije pridružili su se bitci u središtu mora. Uništio sam ih, uhvativši ih i zapalivši ih u more.*«¹⁵

Ubrzo nakon toga, neprijateljske snage su uistinu stigle do hetitske prijestolnice Hatuše. Dvojbeno je jesu li to bile snage Naroda s mora i činjenica je da je njihov identitet još nesiguran. Moguće je postojao unutarnji sukob u Hetitskom kraljevstvu, jer ispisan brončani tanjur nađen 1986. upućuje na to da su se dva člana kraljevske obitelji natjecala za prijestolje. Mnogi znanstvenici ipak prihvaćaju da putanja razaranja vodi od sjeveroistoka prema Hatuši, što vrlo vjerojatno znači da je grad uništila Gašga, susjed i već nekoliko stoljeća gorki neprijatelj. Gašga je već jednom razorila hetitsku prijestolnicu i prisilila kralja da se privremeno presele, a ovaj put dokinuli su šestogodišnju civilizaciju.¹⁶

Sličan uzorak razaranja pojavljuje se u većini gradova koje su napali Narodi s mora. Napadajući upravne zgrade, palače i hramove, a ostavljajući područja stanovanja i okolice većinom netaknuta, napadači su smjerali na upravne centre aristokratske vlasti. Ova taktika zasjenjuje strategiju današnjeg ratovanja i jedna je od prvih takvih. Narodi s mora su shvatili da koncentrirajući napade na takve centre čuvaju snagu i skraćuju rat.

Nakon Hatuše i Ugarita, te mnogih drugih gradova u Anatoliji, Sirija i Palestina podlegle su napadačima. Narodi s mora nastavili su svoje čišćenje do juga dok nisu sreli egipatsku vojsku.

Ovaj općenito prihvaćen opis provala Naroda s mora ostavlja većinu svojih važnih pitanja neodgovorenima. Još uvijek ne znamo njihovo porijeklo ni motive. Također, teško je shvatiti zašto nisu pokušali trajno podvrći pod svoju vlast zemlje koje su svladali. Konačno, doslovno ništa se ne zna o sudbini njih samih tijekom ovih kriznih godina.

---

¹⁴ T. BRYCE – J. ZAHLE, *The Lycians*, sv. I., Copenhagen, 1986., 6.

¹⁵ E. LAROCHE, *Catalogue des textes hittites*, Pariz, 1971., 40.

¹⁶ Usp. R. MATASOVIĆ, *Kultura i književnost Hetita*, Zagreb, 2000., 84.

4. Identifikacija Naroda s mora – teorije porijekla i sudbine

Porijeklo ovih ljudi nepoznato je, iako se, na temelju njihovih imena vjeruje da su se pojavili u Egeju i da su bili minojskog ili grčkog porijekla. Naime zemlju porijekla su nazivali Ahijava što se može povezati s Ahejcima, tadašnjim stanovnicima egejskog poluotoka.

Luka

Ne postoje jasni dokazi gdje je točno bila zemlja Luka, no znanstvenici nude nekoliko vjerojatnosti. Jedna teorija smješta ih u zapadnu Anatoliju, preciznije zapadnu Kariju. Prema *Tablicama iz Ugarita*, ugaritski kralj piše kralju Alasiye da će poslati flotu na obalu Luke da brani prolaz iz Egejskog u Mediteransko more.¹⁷ Iz toga je očito da se njihov teritorij pružao do obale, samo je nejasno je li riječ o obali Egeje ili Mediterana.

Prema hetitskim izvorima Luka su bili buntovan narod podložan stranim utjecajima. Zbog svojih godišnjih napada na kralja Alasiye i njegove pomorske zemlje smatrani su gusarima. Jedno *pismo iz Amarne* to potvrđuje. Naime, neimenovani kralj Alasiye piše faraonu Akhenatonu da nije u suradnji s Lukama jer »narod Luka, godinu za godinom osvaja sela u mojoj vlastitoj zemlji«¹⁸. Sredinom 15. st. pr. Kr. bili su dio Asumanskog saveza, s još dvadeset i dvije zemlje protiv Hetita, no Tudhalija I. ih je pobijedio.¹⁹

U velikom *Zapisu iz Karnaka*, Merenptah tvrdi da je među žrtvama 200 ubijenih Luka. Ne postoje slikovni zapisi, te ne znamo kako su izgledali, no spominje se da su sa sobom vodili obitelji, što znači da nisu došli samo napasti Egipat, nego i ostati.

Šardana

Šardana ili Šerdeni se prvi puta pojavljuju u *Pismima iz Amarne* sredinom 14. st. pr. Kr. kao dio egipatskog garnizona u Biblosu, radeći za poglavara Rib Hadda, koji tvrdi da je Šardanu vojnik otišao na stranu Abdi Aširte, a iz konteksta je očito da su Šardanu bili plaćenici.²⁰

¹⁷ T. BRYCE – J. ZAHLE, *nav. dj.*, 7.

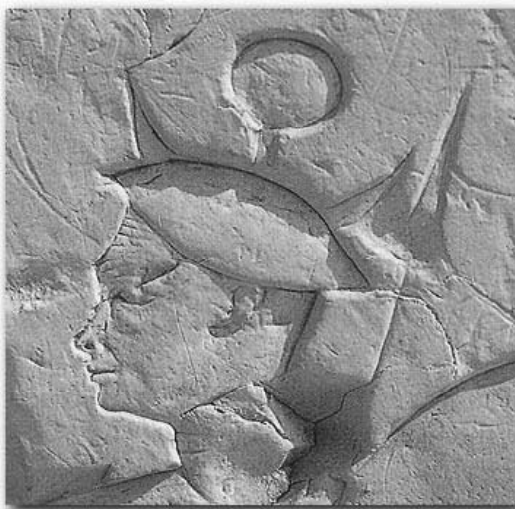
¹⁸ Usp. W. MORAN, *nav. dj.*, 111–112.

¹⁹ Usp. T. BRYCE, »Lukka Revisited«, u: *Journal of Near Eastern Studies*, 51 (1993.), str. 121–130.

²⁰ Usp. W. MORAN, *nav. dj.*, 150–151, 201–202.

Sljedeći put javljaju se za vrijeme Ramzesa II. oko 1285. u *Zapisima iz Kadeša*, koji potvrđuju da su Šardana uz Luku i Karkišu bili značajne vojne snage djelujući kao plaćenici i to u njegovoj osobnoj gardi.²¹

Ponovno se javljaju u doba Merenptaha i Ramzesa III. kao dio Naroda s mora. No u *Medinet Habuu* prikazani su kako se bore na obje strane, jer se jasno razlikuju od ostalih sa svojim kacigama s rogovima i kuglom koja strši u sredini, okruglim štitovima i dugačkim mačevima.²²

Šardana

Ranije se smatralo da su migrirali iz Sardisa na Sardiniju, no u tekstovima nema nikakvih dokaza da su Šerdeni bili migracijski narod, niti da su migrirali s nekog mjesta na Sardiniju.²³

Danuna / Danajci

Danuna su bili jedna od većih grupa Naroda s mora. U *Pismima iz Amarne* spominje ih Abimilki, kralj feničkog grada Tira, kada na pitanje koje su novosti u

---

²¹ Usp. M. LICHTHEIM, *nav. dj.*, 62–72.

²² Usp. D. B. REDFORD, *Egypt, Canaan and Israel in Ancient Times*, Princeton, 1992., 252.

²³ Usp. R. DREWS, *The End of the Bronze Age: Changes in Warfare and the Catastrophe ca. 1200 B. C.*, Princeton, 1995., 49–72.

Kanaanu među ostalim odgovara: »Kralj Danuna je umro, njegov brat je preuzeo prijestolje i njegova zemlja je u miru.«²⁴

Sljedeći put pojavljuju se u osmoj godini vladavine Ramzesa III. *Zapis iz Medinet Habua* spominje ih zajedno s Pelesetima, Tjekerima, Šekelešima i Vešešima. Uništeni Denjeni mole faraona. »Život! Život! O dobri vladaru, velik u svojoj moći [kao] Montu, koji prebivaš u Tebi.«²⁵

Iz istoga razdoblja *Papirus Haris* veliča faraonovu pobjedu nad njima: »Pobio sam Denjene na njihovim otocima.«²⁶

Luvijski *Zapis iz Karatepea* iz 8. st. govori o tome kako je kralj Azitavanda proširio ravnice Adana i vratio Danunite.²⁷

Nekoliko je teorija od kuda potječu: istočna Kilikija, Mikena i Kanaan. Prva teorija da dolaze iz Kilikije zasniva se na imenu Adana, gradu u istočnom dijelu Kilikije. Danuna iz egipatskih izvora vjerojatno su bili stanovnici Kilikijske Adane, a »otoci« na koje ih je Ramzes III. smještao su mali otočići i zaljevi Kilikijske obale. Hetitski izvor potvrđuje ovu teoriju, jer u *Zapisu iz Karatepea* legendarni grčki heroj Mopsus osniva Aspendos, koji se identificira s Azitavandinim gradom u Kilikiji.

Druga teorija izjednačava Danune s Danaoima koji su živjeli na kopnu Grčke. Mnogi znanstvenici povezuju Danune s Grcima, jer je Homer tako nazivao Grke, a to je vjerojatno činio zato što se smatralo da su Danaoi došli iz Mikene.

Treća teorija sugerira da su korijeni Danuna u Kanaanu, jer mnogi od njih su u savezu s Filistejcima bili dio protumigracije koja se vratila u Levant, a neki znanstvenici vide u njima pleme Dan iz Izraelskog saveza.

Moguće je da su postojala dva različita plemena s istim imenima i sličnim osobinama, koja su djelovala u istoj geografskoj regiji u isto doba. Teorija je mnogo i njihovo porijeklo je još vrlo nejasno, no sigurno je da su bili izvanredni moreplovci i ratnici.

Peleset

Filistejci se ne spominju sve do vladavine Ramzesa III. Iz *Zapisa u Medinet Habuu* znamo da su nosili muške suknje, koplja, kratke mačeve i okrugle štitove i vrlo osebujnu frizuru koja se sastojala od perja i naboranog materijala na učvršćenoj kosi.

²⁴ W. MORAN, *nav. dj.*, 238–239.

²⁵ J. H. BREASTED, *nav. dj.*, 110–206.

²⁶ *Isto.*

²⁷ Usp. J. B. PRITCHARD, *nav. dj.*, 262.

Oni su jedini od Naroda s mora za koje sa sigurnošću znamo što je bilo nakon rata s Egipćanima. Smjestili su se uz južnu obalu Kanaana i osnovali pentapolis Gaza, Gat, Ekron, Aškelon i Ašdod. Dolazak njihovog kulturnog elementa očitovao se kroz nove tipove keramike, izvedene iz egejskih, mikenskih tipova, nove tipove arhitekture, drukčijih religijskih kultova i pogrebnih običaja.²⁸

Tjekeri

Zajedno s Filistejcima bili su najveća grupa na reljefima u Medinet Habuu. Jedni od rijetkih Naroda s mora čije ime vladara je spomenuto u *Papirusu o Wenamunu* iz 11. st., u kojem se autor prisjeća da je posjetio grad Dor kojeg naziva »grad Tjekera«.²⁹

Neki znanstvenici povezuju ih s Teukrima, narodom koji je naseljavao sjeverozapadnu Anatoliju oko Troje. Neki ih povezuju s tradicionalnim osnivačem Salamisa na Cipru, Teukrom, pa sugeriraju da su Tjekeri stigli u Kanaan iz Troje pu-

---

²⁸ Usp. J. B. PRITCHARD (ur.), *Biblijski atlas*, Ljubljana, 1990., 66–67.

²⁹ Usp. J. B. PRITCHARD, *nav. dj.*, 26.

tem Cipra. Arheološki ostaci grobova u Enkomiju potvrđuju ovu teoriju jer frizure nadenih vojnika odgovaraju »filistejskom tipu« frizure kojeg su nosili Tjekeri.³⁰

Reljefti iz Medinet Habua upućuju na njihovo egejsko porijeklo. Naime, njihovi brodovi najviše sličje onima egejskog stila, a vojnici su prikazani s kratkim, ravnim mačevima, dugačkim kopljima i okruglim štitovima, što odgovara vojničkoj opremi egejskog stila. Iako je premalo dokaza, većina ih upućuje na to da su Tjekeri stigli iz Egeje ili su poprimili tu kulturu uz neki drugi narod.

Šekeleš

Jedna od manje poznatih grupa Naroda s mora. Prvi put spominju se u zapisima faraona Merenptaha, gdje među brojevima ubijenih i zarobljenih tvrdi da je zarobio 222 Šekeleša.³¹ Kasnije Ramzes III. govori o svojoj pobjedi nad njima. Iako se u *Medinet Habu zapisima* spominju samo jednom, ipak se može dobiti slika kako su izgledali i koju su vojničku opremu koristili: nosili su turbane i bradu, medaljon na prsima, dva koplja i okrugli štit.³²

Neki smatraju da su porijeklom iz Sagalassosa u Pisidiji,³³ dok drugi vjeruju da su došli iz jugoistočne Sicilije.³⁴

Iako se ne zna mnogo o njima očito su bili važan dio u invaziji Naroda s mora i odigrali su važnu ulogu u vojnim osvajanjima te koalicije, te su očito bili složan narod na čiju se snagu moglo računati.

Tereš

Poistovjećuju se sa Šekelešima, jer su prikazani isto kao i oni u *Medinet Habuu* (turban i brada), a osim toga spomenuti su samo u *Zapisu iz Karnaka*, te vrlo malo znamo o njima.³⁵

Mešeš

Spominju se u *Zapisu iz Karnaka* s ostalim narodima koje je Merenptah pobijedio. Merenptah likuje da je Amon »okrenuo leđa Mešešima«.³⁶

³⁰ Usp. R. D. BARNETT, »The Sea Peoples«, u: *The Cambridge Ancient History*, sv. II, str. 359–379, Cambridge, 1975., 376.

³¹ Usp. J. H. BREASTED, *Ancient Records of Egypt III.*, 241–248.

³² Usp. J. B. PRITCHARD, *nav. dj.*, 262.

³³ Usp. D. B. REDFORD, *nav. dj.*, 252.

³⁴ Usp. N. K. SANDARS, *Sea Peoples: Warriors of the Ancient Mediterranean*, London, 1978., 112.

³⁵ Usp. J. H. BREASTED, *nav. dj.*, 241–248.

³⁶ *Isto.*

Kako se čini, nakon pobjede Ramzesa III. bili su dovoljno brojni i snažni da ostanu glavni protivnik Egipta za ostatak sukoba.³⁷

Tisuću godina kasnije pojavljuju se u Herodotovim spisima. On ih naziva Maki i daje njihov fizički opis koji u ranijim izvorima nije bio zabilježen: »Maki, koji briju glavu na krijestu, jer puštaju da im kosa raste samo po sredini, dok je s obje strane briju do gola.«³⁸ To što su tada spomenuti samo potvrđuje njihovu ulogu, koja je očito bila važna za tu regiju.

Ekveš

Iako se tradicionalno svrstavaju s Narodima s mora, pojavljuju se samo u Merenptahovom *Zapisu iz Karnaka*.³⁹ Ekveš slični hetitskom nazivu za Grke, Ahejci, no premalo podataka o njima posjedujemo da bismo složili cjelovitu sliku.

Vešeš

Oni se pojavljuju samo u *Zapisu iz Medinet Habua*, ali nisu slikovno prikazani, tako da ostaju potpuna nepoznanica.⁴⁰

Karkiša

Jedna od manjih grupa Naroda s mora. Javljaju se u zapisima Ramzesa II. o bitci kod Kadeša, kao jedno od plemena koja su se ujedinila s Hetitima i to vrlo usko povezani s Lukom, tako da nisu posebno opisani.

Muršilijevi anali također spominju Karkiše kao hetitske saveznike.⁴¹ Vjerojatno su bili smješteni u sjeverozapadnoj Maloj Aziji, kao i Luka, a i njihovo ime odgovara Kariji, na jugozapadnom vrhu Anatolije.

5. Zaključak

Prostor južnog Levanta oduvijek je privlačio ljude svojom bogatom vegetacijom i ugodnom klimom. Izraelci su znali da u toj zemlji »teče med i mlijeko« i zato je posve razumljivo da su i mnogi drugi narodi prije njih vidjeli spas u »Obećanoj zemlji«. Narodi s mora bili su ljudi koji su željeli preživjeti. Napuštali su mjesta u kojima je bilo teško i selili su se tražeći bolje. Na tom putu radili su kao

---

³⁷ Usp. J. B. PRITCHARD, *nav. dj.*, 262.

³⁸ HERODOT, *Povijest*, Zagreb, 2000., 396.

³⁹ Usp. J. H. BREASTED, *nav. dj.*, 241–250.

⁴⁰ Usp. J. B. PRITCHARD, *nav. dj.*, 262.

⁴¹ Usp. A. GOETZE, *Die Annalen des Muršiliš*, sv. 38, bilj. VI, 23, Leipzig, 1933.

plaćenici, često su bili zahvaćeni ratovima u kojima su gubili živote i bili zarobljavani, ali ipak su ostavili svoj trag u povijesti i bitno su obilježili veliko razdoblje na prijelazu iz kasnoga brončanoga u rano željezno doba. Utjecaj nekih od njih još je dugo ostao prisutan u području istočnoga Mediterana. Teško je zamisliti povijest bez filistejske kulture, koja je na osebujan način utjecala na čitavu regiju, tako i na Izraelce. Bogatstvo suvremenih kultura, raznolikosti nacija, brojnosti jezika samo su neke od baština prošlih vremena i zato je potrebno uvijek iznova tražiti i proučavati povijest, kako bismo razumjeli i više cijenili sadašnjost i budućnost.

Summary:

*SEA PEOPLE – CAUSE OR EFFECT OF THE DISTURBING CHANGES IN
13/12 C. BC*

This article discusses the period between Late Bronze Age and Iron Age I. That was a disturbing time for the inhabitants of Anatolia, Syria, Palestine and Egypt. It marks the end of the great Hittite empire and reflects the possible scenarios. The history, origins and possible reasons of actions of Sea People are still very unclear, but there are a few sources that can reveal the history, so this article introduces the known sources while describing the historical context in which these events took place. Finally, the author describes each nation that took part in the Sea People alliance. Based on sources there are some possible explanations about their origins and especially about their faith, since some of them made a great impact in human history with their influential art and culture, like the Peleset, also known as the Philistines.

Key words: Sea People, Levant, Iron Age I.